

Protokoły Rady Stanu Księstwa Warszawskiego. Wydali Tadeusz Mencil i Marian Kallas. T. III, cz. 1, Warszawa 1995, ss. 281, cz. 2, Warszawa 1996, ss. 176, Wydawnictwo Sejmowe.

Jest to kolejny tom zapoczątkowanej przez Bronisława Pawłowskiego serii wydawniczej. W 1960 r. ukazała się część 1, a w 1962 r. część 2 tomu I *Protokołów*. Po śmierci B. Pawłowskiego w 1962 jego dzieło kontynuował jako współwydawca Tadeusz Mencil. W 1965 została opublikowana 1 część, a w 1968 2 część tomu II tego wydawnictwa. Protokoły wraz z ukazującym się prawie równocześnie Ustawodawstwem Księstwa Warszawskiego¹ oraz wcześniejszymi Materiałami do dziejów Komisji Rządzącej z r. 1807² stały się fundamentami bazy źródłowej dla badań nad dziejami Księstwa Warszawskiego. Tym bardziej bolesna była przerwa, jaka nastąpiła po roku 1968 w publikacji *Protokołów*. Obok trudności wydawniczych przyczyniła się do niej śmierć Tadeusza Mencila w 1987 r. Dopiero współdziałanie Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Wydawnictwa Sejmowego umożliwiło ukazanie się tomu III *Protokołów*. Jego współwydawcą i animatorem prac nad dalszą edycją jest Marian Kallas.

Publikacja ta obejmuje okres od 2 stycznia 1810 r. do 29 grudnia 1810 r. Obszerną przedmowę napisał Tadeusz Mencil. Zwięźle i jasno scharakteryzował położenie Księstwa Warszawskiego w 1810 r. oraz przedstawił bazę źródłową stanowiącą podstawę edycji. Wydawcy oparli się na dwóch księgach akt Rady Stanu i Rady Ministrów, przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Mimo szczegółowej kwerendy nie udało im się uzupełnić luk, jakie zawierają te źródła, tzn. braku lub częściowego braku protokołów sesji z 25 maja, 31 maja, 5 czerwca i 13 czerwca 1810 r. W porównaniu do dwóch wcześniejszych tomów nie zmieniły się zasady wydawnicze i formy opracowania protokołów. Nadal podstawową jednostką redakcyjną są sesje. Poprzedzają je jasne i oddające trafnie treść protokołów regesty. Znakomicie ułatwiają poruszanie się w treści, albowiem każda sprawa, którą zajmowała się Rada Stanu, znajduje w nich odbicie. Jak u Bronisława Pawłowskiego są one archaizujące zarówno w stylu jak i w wyrażeniach. Wykaz regestów znajduje się również na końcu obydwu części wydawnictwa, co znakomicie ułatwia korzystanie z niego. Podobnie jak w tomie II w przypisach znajdują się notki biograficzne nie tylko Polaków, ale i cudzoziemców oraz osób występujących epizodycznie, czego brakowało w tomie I. Ważne, iż pod tekstem znajdują się także odnośniki informujące, gdzie są publikowane dekrety omawiane na poszczególnych sesjach. Obie części zaopatrzone są w indeksy osobowe i geograficzne. W poprzednich edycjach indeksy i regesty znadawały się na końcu każdego tomu, co biorąc pod uwagę kilkuletnie przerwy między publikacjami pierwszych i drugich części znacznie utrudniało lekturę.

W protokołach Rady Stanu znajdują odbicie najważniejsze sprawy, którymi zajmowały się władze Księstwa. W roku 1810 Rada Stanu najwięcej czasu poświęciła dokończeniu organizacji władz centralnych, pracom nad wcieleniem nowo przyłączonych departamentów i, jak zwykle, szukaniu sposobów na ratowanie państwa przed krachem finansowym. Aż 14 posiedzeń zajęło Radzie przygotowanie projektu dekretu o własnej organizacji. Płonem tych prac był dekret z 19 września 1810 r. Dopiero on dał podstawy do właściwego wypełnienia przez Radę zadań nałożonych na ten organ przez Konstytucję. W trakcie omawiania założeń tego aktu uwidocznił się konflikt między Radą Stanu i Radą Ministrów, której ta pierwsza chciała narzucić swoją kontrolę. Jak wiadomo w późniejszym czasie Rada Stanu utraciła pierwszoplanową rolę wśród centralnych organów państwa na rzecz Rady Ministrów. Na podstawie przygotowanego przez Radę Stanu dekretu z 3 kwietnia zakończona została wreszcie budowa sądu kasacyjego. Funkcję tę we-

¹ Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego, wyd. W. Bartel, J. Kosim, W. Rostocki, t. 1, 2, Warszawa 1964; t. 3, Warszawa 1967; t. 4, Warszawa 1969.

² Materiały do dziejów Komisji Rządzącej z r. 1807. Dziennik czynności Komisji Rządzącej, wyd. M. Rostworowski, t. 1, Kraków 1918.

dle Konstytucji Księstwa pełniła właśnie Rada Stanu. Nota bene w następnych latach, wraz z utratą znaczenia politycznego, Rada stała się organem przede wszystkim sądowym. Przedmiotem intensywnej pracy Rady Stanu było opracowanie nowych zasad funkcjonowania Rady Ministrów. Plonem tych starań był dekret z 20 czerwca 1810 r., dotyczący kompetencji i funkcjonowania Rady Ministrów w okresie nieobecności króla w Księstwie. Dekret ten podnosił znaczenie Rady Ministrów i dawał jej w pewnym stopniu możliwość kierowania administracją krajową.

Jednak najwięcej energii Rada Stanu poświęcała sprawom finansowym. Na 135 sesji w 1810 r. tylko na 12 nie zajmowano się w ogóle problemami monetarnymi, skarbowymi czy gospodarczymi. Pokłosiem tych prac były uchwały oraz projekty licznych dekretów królewskich. Jednakże, jak pisze autor przedmowy do Protokołów, te wysiłki Rady Stanu „nie przynosiły od razu widocznej poprawy, gdyż wymagały nie tylko czasu, ale i możliwości wolnego handlu, a Księstwo Warszawskie z jednej strony skrzepowane blokadą kontynentalną, a z drugiej wroga polityką Rosji i Prus nie miało szans na szybką poprawę sytuacji.”

Z wielkim uznaniem należy przyjąć wznowienie edycji Protokołów Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, za co wdzięczność należy się przede wszystkim wydawcom oraz wymienionym na wstępie instytucjom. Miejmy nadzieję, iż publikacja ta przyczyni się do ponownego wzrostu zainteresowania dziejami Księstwa Warszawskiego, tak jak to miało miejsce po ukazaniu się dwóch pierwszych tomów.

Zadaniem na przyszłość, uzupełniającym edycję Protokołów Rady Stanu, na co zwrócił uwagę Władysław Rostocki, byłoby wydanie protokołów posiedzeń Rady Ministrów³.

MAREK KRZYMKOWSKI (Poznań)

Elżbieta Kundera, *Doktryna „socjalistów z katedry” (1872–1918)*. Acta Universitatis Wratislaviensis, Wrocław 1996, ss. 218.

Temat wydaje mi się dobrze wybrany a jego opracowanie uważam za pilny postulat nauki. Socjaliści z katedry byli pars magna owej mozaiki sporów o principia, jaka charakteryzowała obraz klimatu intelektualnego i ideowego w drugiej połowie XIX stulecia. Byli istotnym ogniwem w łańcuchu reformistycznych nurtów swojego czasu. Ironiczna nazwa „socjaliści z katedry”, pochodząca od marksistów, która zakorzeniła się w nauce i weszła do encyklopedii, słowników i podręczników, nosi na sobie trendy czasu, w którym na dzieje myśli i rolę odegraną przez poszczególne nurty chętnie spoglądano przez pryzmat leninowskiej dyrektywy, nakazującej oceniać przeszłość idei przede wszystkim w zależności: od tego, czy była ona wezwaniem do rewolucji, czy też powodowała się reformizmem lub rewizjonizmem. Dyrektywa wprowadzała w błąd; utrudnia też rzetelne badania, sprzyjając manipulacjom i uniemożliwiając ujęcia integralne. Szkoda, że autorka dość powierzchownie scharakteryzowała swych poprzedników, wśród których nie brakowało badaczy znaczących i poważnych.

Autorka zamierzyła – jak czytamy w wstępie – przedstawić poglądy czołowych socjalistów z katedry, za jakich uznawał Gustawa Schmollera, Luja von Brentano, Adolfa Wagnera i Wernera Sombarta – na tle głównych tendencji epoki i z uwzględnieniem podstawowych konstrukcji

³ Protokoły posiedzeń Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, t. I cz. I (Toruń 1960) i cz. II (Toruń 1962) wydał Bronisław Pawłowski, t. II cz. I (Toruń 1965) wydali Bronisław Pawłowski i Tadeusz Mencil: Rec.: W. Rostocki „Archeion” XLVI 1967, s. 221–222.